

ренції, м. Київ, 15 березня 2012 р. / упоряд.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 456 с.

3. Реабілітовані історією: у 27-ми т.: Донецька область / обл. редкол.: В. М. Демидко (голова), О. М. Бут (заст. гол.). Кн. 1. Донецьк: «Регіон», 2004. С. 461–464.

4. Шемшученко Ю. С. Жертви репресій. Репресії 1920–1950-х рр. Київ, 1993.

5. Політичні репресії радянської доби в Україні: Науково-допоміжний бібліографічний покажчик / упоряд.: Т. Приліпко, О. Марченко, З. Мусіна; автор вступ. ст. Ю. І. Шаповал; Держ. іст. б-ка України. Київ: Арістей, 2008. 587 с.

Глюхіна Катерина

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОБІЛІЗАЦІЯ ЖІНОК В АНТИБІЛЬШОВИЦЬКІЙ ПРОПАГАНДІ В ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто використання окупаційним режимом гендерної політики як один із напрямів інформаційної обробки населення на захоплених українських землях. Основна увага приділена порівнянню висвітлення та протиставлення в нацистській ідеології основних рис залучення до військової служби та праці жінок у Німеччині та СРСР в умовах воєнного стану.

Ключові слова: мобілізація, гендерна політика, окупація, нацистський режим, більшовики.

Abstract. The article considers the use of gender policy during the Nazi occupation as one of the areas of information processing of the population in the occupied Ukrainian lands. The focus is on comparing the coverage and opposition in Nazi ideology of the main features of the involvement of women in military service and labor in Germany and the USSR during martial law.

Keywords: mobilization, gender policy, occupation, Nazi regime, Bolsheviks.

Протиставлення більшовицькою владою соціального становища громадян, зокрема й уявної рівності прав жінок у всіх сферах життєдіяльності СРСР до положення жінок у буржуазних державах Заходу [9, 58] було застосовано нацистським режимом. Маніпулюючи свідченнями полонених, перехопленими листами, в окупаційній пресі були подані факти мобілізації жінок до радянської армії для здійснення впливу на українське населення. Протиставлення умов праці німецьких жінок до жінок в СРСР мало сприяти створенню підґрунтя для залучення жіночої робочої сили для роботи на німецьких підприємствах.

В той час, коли положення закону про трудову повинність 1943 р. передбачало мобілізацію жінок Німеччини для виконання робіт з метою збільшення продукції на військових виробництвах та посилення армії [6, 3], а радянська жінка зображувалася «безправною робочою твариною», що могла мати не стільки права, але більші за чоловіків обов'язки [16, 2], формальна відсутність обмежень для самореалізації та полегшені умови праці на німецьких заводах були закликком для залучення українських жінок до роботи на нацистських підприємствах [19, 2]. Не дивлячись на те, що нацистським командуванням визнавалася причетність жінок з огляду на воєнний час до більш напруженої, порівняно до попередньої, праці [19, 2], але зазначалося про соціальну підтримку та спрощення обов'язків німецьких жінок на противагу радянським [21, 2]. Хоча створення спеціальних комісій у Німеччині передбачало винесення постанови про відпо-

відність стану здоров'я жінки до займаної посади [8, 2], але водночас у публічній промові Райхсміністра д-ра Геббельса зазначено про трудовий обов'язок та неприпустимість жінок «прикриватися формальними довідками про працю», працюючи у родичів, чи «намагатися умовити лікарів видавати їм довідки про кволе здоров'я» [17, 2].

Коли жіноча мобілізація радянським урядом була розглянута нацистським режимом як підірвані трудові можливості сільського господарства з пересторогою майбутнього голоду [20, 4], німецькі працюючі жінки, які об'єднувалися в «Організацію націонал-соціалістичного жіноцтва» та «Німецьку жіночу організацію праці» [7, 4], за офіційною ідеологією вважалися подружками життя й товаришками свого чоловіка в праці [16, 2]. Враховуючи введення трудового обов'язку для молоді на окупованих українських територіях [3, 1], мобілізація до «обов'язкової служби праці» для хлопців і дівчат розглядалася як утворення «нової європейської спільноти» для свого народу у трудових таборах Німеччини, де законодавчі заходи з охорони праці, які подавалися як зразкові, що використовувалося для залучення українських жінок на фронт праці [19, 2].

Оскільки наслідком збільшення віку жінок згідно зі ст. 2 Указу від 13.02.1942 р. Президії Верховної Ради СРСР та мобілізації для роботи на виробництві та будівництві [18] було відрядження жінок на військову службу, в антибільшовицькій пропаганді зазначено про залучення на фронт усього, «що було під рукою: хворих, фізично недорозвинених, безперечних інвалідів, жінок, старих і ... дітей» [14, 1]. Водночас використання резервів шляхом направлення жінок для заміни військовослужбовців управлінь наркомату оборони, військових штабів на підставі наказів Й. Сталіна квітня–жовтня 1942 р. відповідало цілям нацистського командування, яке «прагне змусити більшовиків кинути на фронт свої сили, після чого настане момент німецького контрудару [12, 3].

За свідченнями полонених, оголошеними окупаційною владою, жінок, які були записані санітарками, ураховуючи положення ст. 13 Закону про загальний військовий обов'язок від 1.09.1939 р., в якій комісарам надавалося право брати на військовий облік та залучати на навчальні збори жінок за умови попередньої медичної, ветеринарної та технічної підготовки, згодом готували на снайперок, зенітниць і кулеметниць [4, 2].

Оскільки положення як Закону про обов'язкову військову службу 1925 р. [15, 5], так і Закону 1939 р., у воєнний час надавали право залучати жінок 18–50 років на військову службу та в обов'язковому порядку для несення спеціальної служби, німцями було зазначено, що «більшовики відчайдушними тортурами намагаються відшкодувати втрати на фронті за рахунок жінок» [2, 4; 13, 1], підкреслюючи залучення жінок, що володіли німецькою мовою, які «мусли своєю красою спокушати німецьких вояків, а разом з тим чинити різні саботажі» [1, 4; 5, 2]. Протиставляючи політику більшовиків законам про охорону материнства в Німеччині [10, 3], в антипропаганді було зазначено про розлучення жінок зі своїми неповнолітніми дітьми під час примусової мобілізації [13, 1], відстрочку, але не звільнення від якої можна було отримати через вагітність [11, 2].

У підсумку можна стверджувати про пропагування переваг та маскування недоліків гендерної політики нацистського командування як інструменту ідео-

логічної обробки населення на окупованих територіях для створення переконання про благополучне життя для використання жіночого ресурсу для роботи на виробництвах, підпорядкованих Третьому Рейху. Водночас висвітлення окремих фактів служби жінок у Червоній Армії для збільшення антибільшовицьких настроїв могло показати прорахунки у радянській гендерній політиці.

Джерела та література

1. Большевики в Харкові. *Голос*. 1943. № 20.
2. В лагерне большевиков в армию призваны женщины. *Наш путь*. 1943, № 37.
3. Відозва Проскурівського окружного і міського комітету по мобілізації молоді 1923, 1924, 1925 років народження. *Український голос*. 1943, № 45.
4. Діти й жінки під рушницею. *Світанок*. 1943, № 40.
5. Дочки Сталіна. *Українське життя*. 1941, № 18.
6. Європейські резерви сил. *Нове українське слово*. 1943, № 72.
7. Жінка в Великонімецькому Райху. *Нове українське слово*. 1942, № 127.
8. Жінка у воєнному господарстві Німеччини. *Голос*. 1941, № 10.
9. Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: Гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: Зб. наук. статей / за наук. ред. Г. Грінченко, К. Кобченко, О. Кісь. Київ: ТОВ «Арт-книга», 2015. 336 с.
10. Захист жінки-матері в Німеччині. *Нове українське слово*. 1942, № 148.
11. Зверское обращение с женщинами в СССР. *Одесская газета*. 1943, № 244.
12. Международное положение. *Буг*. 1943, № 163.
13. Мобилизация женщин от 15 до 50 лет в СССР. *Одесса*. 1943, № 76.
14. Моць Германи. *Народный голос*. 1944, № 2.
15. Новий закон про військову службу. *Зірка*. 1925, № 275.
16. Становище німецької жінки. *Миргородські вісті*. 1943, № 40.
17. Тотальна війна починається. Промова райхсміністра д-ра Геббельса в спорт-палаці 18 лютого 1943 р. *Нове життя*. 1943, № 11.
18. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 13 февраля 1942 г. «О мобилизации на период военного времени трудоспособного городского населения для работы на производстве и строительстве».
19. Українські Жінки! *Наше слово*. 1943, № 11.
20. Хто збиратиме в СССР урожай? *Земля*. 1944, № 1.
21. Чи німецька жінка «поневолена»? *Подільнин*. 1942, № 35.

Мажар Роман

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СЕЛО РОМАНІВ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ЗА ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Анотація. Процеси національного відродження в Україні неможливі без знання минулого розвитку її регіонів, всебічного аналізу взаємодії історичних, політичних, соціально-економічних процесів, що відбувалися на їхніх теренах.

Село Романів Луцького району – невід’ємна складова Волинської землі. Історичні процеси, які тут відбувалися, переплітаються з долею нашого села.

Ключові слова: село Романів Луцького району.

Abstract. The processes of national revival in Ukraine are impossible without knowledge of the past development of its regions, a comprehensive analysis of the interaction of historical, political, socio-economic